

הרמב"ם בפיה"מ; רש"י ור"ח וריטב"א – עבודה זרה ז. וכ"כ המאירי שם מ'רוב המפרשים'.
 (וכן משמע מלשון הירושלמי ריש ב"ק 'תולדות דבור – כל פירקא תליתייא דתנינן בנויקין', הרי שקרא לפרק 'המניח' – הפרק השלישי של נזיקין, ואין נראה שישנה חלוקת פרקים אחת לכל סדר נזיקין, אלא לשלשת הבבות לבדן.
 וכיו"ב הוכיח במאירי בע"ז (וכיוון לזה ב'מצפה איתן' ריש ב"ב, ועוד) מדברי המדרש (ויק"ר, מצורע. והמאירי הביא כן בשם 'תלמוד המערב') שיש ב'נזיקין' שלשים פרקים. וע"כ הכוונה לשלשת הבבות. וכן כתב רש"י ברכות כ. ד"ה בנויקין. וערש"ש ב"מ י.
 וכן הוכיח הנצי"ב (ריש ב"מ), שעד שלא חובר התלמוד, היו שלש הבבות מסכת אחת – 'נזיקין', ואחר כך שהחלו הוויות הירושלמי, חילקום לשלש בבות, עשרה פרקים לכל בבא).
 ואולם יש הסוברים, שכל סדר נזיקין הרי הם כמסכת אחת, שכשם שבאותה מסכת 'יש סדר למשנה', לענין סתם ואח"כ מחלוקת, כן גם בכל סדר נזיקין, הריהו כמסכת אחת. (ע' 'ד מלאכי' שם. וכן הבין בפשטות המהרש"א בתחילת בבא בתרא. (וכבר העיר על כך בהגהות 'מצפה איתן' שם) וכן כתב הרש"ש – יבמות מב: – בדעת רש"י שם).
 (ע' ב'תורת חיים' סוף מסכתין, שלכך לא הקפידו לסיים מסכתנו בדבר טוב, לפי שהרי זה כבאמצע מסכת).
 בגמרא מבואר שרב הונא אינו סובר כלל זה – כולא נזיקין חדא מסכתא. (וצ"ע במש"כ רצ"ה חיות – ריש ב"מ). ולשיטתו, מחלוקת בבבא קמא וסתם בבבא מציעא – אין כאן פסיקת הלכה כהסתם. ולפי ה'איבעית אימא', אפשר שגם לרב יוסף כלל זה אינו.
 ונראה שכולם מודים שהיא כמסכת אחת המחולקת לשלש, ששם מעיד עליהם, וכמבואר לעיל. אלא שנחלקו אם הכלל 'אין סדר למשנה' שייך גם לגבי שלשת הבבות או לא.
 (ובתוס' יום טוב (ריש ב"ק) כתב, שמכך שהרמב"ם כתב ששלש הבבות הינם מסכת אחת, מוכח שנוקטים אנו להלכה כרב יוסף ולא כרב הונא, והרי זה כנגד כללי ההלכה, שיש לפסוק כרב הונא שקדם לרב יוסף, אלא שטעמו של הרמב"ם שפסק כרב יוסף, הואיל ומסתבר טעמו של רב יוסף. ולהאמור, אין צורך בכל זה).

דף קג

באורים בפשט ועיונים

'רב כהנא יחב זוזא אכיתנא... ואין עושין אמנה בדמים' – באור הפשט: בתחילה סברנו שרב כהנא קנה פשתן (ואף משך, שהרי אין מטלטלין נקנים בדמים. עפ"י תוס'), והפשתן עודנו עומד בבית המוכר, והלך המוכר ומכרו לאדם אחר, לאחר שמחיר הפשתן התיקר (על מנת לתת דמיו לרב כהנא. רש"י). ואסר רב על רב כהנא ליטול דמי היוקר מאת המוכר – אם בשעת המכירה לאחר, לא הזכיר שהפשתן שייך לרב כהנא – משום רבית.
 ושאלו, הלא אפילו לפי דעת בני מערבא, שקונה הפשתן לא נתכוין להקנות מעותיו לרב כהנא, מה לנו ולהקנאתו של זה, והלא אותו פשתן שייך לרב כהנא, וזה מכרו לאחר שכבר התייקר, וחייב לתת לר"כ את מחירו המלא, ואין כאן כלל ענין רבית?
 ואמרו: לא כך היה המעשה, שלא קנאו רב כהנא, אלא נתן מעותיו מראש באמנה, שבמשך תקופה יקנה עבורו פשתן, כפי השער הזול של עכשיו (= שעת נתינת המעות). וכיון שהפשתן אינו קנוי לר"כ, אסר עליו רב לקבל דמים כמחיר היקר, דמחזי כרבית, שנתן לו שתיים ומחזיר לו ארבע. ואילו היה נתן לו את הפשתן עצמו – מותר, שאז לא היה נראה כרבית.

(ע"ב) 'ורבי עקיבא – אף על גב דלא מישתבע קניס' – מתבאר מתוך הסוגיא, שאם לא נשבע, אין חיוב מעיקר הדין על הגזלן, להוליך הגזלה למדי. אלא קנס הוא שקנסו חכמים. ורק לאחר שבועה, למדנו מ'לאשר הוא לו יתננו', שאינו מתכפר עד אשר יגיע לידו ממש.

ויש לעמוד על טעם הדבר, הלא הגזלן מצווה ב'השיב את הגזלה', ומדוע ייפטר מלהוליכו, ולמה בית דין אינם כופין אותו ללכת להשיב, כשם שכופין על כל מצוות עשה? (יתר על כן, מדברי המהרש"א (להלן קד. על רד"ה אלא) מבואר שאפילו לצאת ידי שמים אינו חייב. וצריך ליתן טעם לדבר).

ובסמ"ע (שסו סק"ב) כתב שזה שאין צריך להוליכו – משום תקנת השבים. ואולם כבר תמה הש"ך (שם) שבגמרא משמע שמעיקר דין תורה אינו חייב ללכת אחריו.

הפני יהושע', תוך מו"מ בסוגיא, כתב 'ואי משום שצריך לקיים מצות השבת גזילה ממש ליד הנגזל – מכל מקום כיון דאית ליה פסידא שצריך להוציא מנה על מנה, לא שייך לכופו בכי האי גוונא, שהתורה לא חייבה את הגזלן להפסיד משלו כלום'.

(ועדיין צריך באור מאי שנא משאר מצוות עשה, שחייב להוציא עד חומש מנכסיו? ועוד, כאן ה'עשה' נצרך לתיקון הלאו ושמא חמיר טפי. וכבר תמה כן במנחת חינוך (קל). ומיהו אפשר שתיקון הלאו כבר נעשה בהודאתו ומוכנותו להשיב (ע' בחדו"ה הגר"ר בענגיס ח"ב סו, כט). וגם צריך בירור בשיעור ההפסד שנפטר מלרדוף).

אך זה נראה לכאורה, שלא דנו אלא כאשר הבעלים הם שהלכו למקום מרוחק, אך אם הגזלן התרחק, מן הסתם חייב לחזור למקום שגזל ולהשיב. ואמנם, חילוק זה לא נמצא מפורש בדברי הראשונים ובנושאי כלי השו"ע. ונראה שלרוב פשיטתו לא הוצרכו לומר.

וכן מורים קצת דברי הרשב"א כאן, שדימה גזלה להלוואה, ושם אכן מקום ההלוואה קובע. (ודוק בדברי הרשב"א בשו"ת, ח"ג תשצג).

ולכאורה יש עוד להוכיח כן, מגזל וזרק למים, שאינו יכול לומר 'הרי שלך לפניך' אלא חייב לשכור צוללן להעלותו (כדלעיל צח). ומאי שנא מהולכה למדי? אלא על כרחך ששם הגזלן הרחיק וחייב להשיב לבעלים, וכאן הבעלים הרחיקו לכת.

(וקצת דיוק יש מלשון 'ויליכנו אחריו למדי', שיש לשמוע שהלך זה למדי, והולך זה אחריו).

(ואפשר לומר שסברת 'קנס' לא נאמרה אלא אליבא דרבי שמעון בן אלעזר שמחלק בין מקח לגזל, שמצד הדין פטור אלא שבגזילה קנסו. (וכן הרמב"ם, פסק כמותו (מכירה כ, ב), וכתב דהוי קנס – גזילה ד, ט), אבל לתנא שחולק על רשב"א (ע' יבמות קיא: וכך סבר תנא ד'מעשה בחסיד אחד'), שאף במקח חייב, אין זה מצד קנס, שהרי ודאי חייב לאחד מהם, וכל אחד מהם טוען 'ברי' וזה אינו יודע, ולכן אין אומרים כאן 'המוציא מחברו עליו הראיה' (כמבואר בבבא מציעא לז:). וכדברים הללו צידד בחו"א כ, ח. ואולם בחידושי הראב"ד כאן משמע שסברת 'קנס' נאמרה גם במקח, שכתב שהיה לו לדייק ממי לקח. וכ"מ בתוס' – ב"מ ג. ד"ה גבי, והג"א שם.

(ושמא ניתן 'להרכיב' את דברי הפנ"י עם דברי הסמ"ע הנ"ל: מצד מצות 'השיב', היה מוטל עליו להוציא הוצאות ולהשיבו, ככל מצוה שבתורה, ואפשר שמדין תורה ב"ד אף כופין על כך, כשם שכופין על כל מצוות עשה. ואולם, הנגזל אינו יכול לבוא בטענת 'ממוני גבך' באופן שהוא מרוחק, והלה מוכן ומזומן להשיב לו את שלו, ואינו יכול לכפותו, מצד דיני המשפט, להפסיד ממונו להוצאות הדרך כדי להגיע למקום הנגזל.

ומצד תקנת השבים אמרו שאף מצד מצות 'השיב' אינו מחוייב ללכת אחריו (ואף ביד"ש פטור, כדברי המהרש"א). ומה שהוצרכו לומר 'קניס', היינו שיהא לנגזל זכות תביעה).

על עצם השוואת הגמרא נידון הולכה למדי לחמשה בני אדם שאינו יודע ממי גזל – ע' בפני יהושע' כאן, וב'נתיבות המשפט' – פתיחה לסי' עו.

פרפראות לחכמה

'הגזול את חבריו שוה פרוטה...' – 'שוה פרוטה במדרש רבה (שמו"ר לג, תרומה): 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו' – המקח שנתתי לכם יש בו כסף... יש בו זהב... יש בו שדות ויש בו כרמים...'. ובוזה שוה פרוטה עולה תורה. כי בהתורה נכלל הכל, הכסף והזהב שדות וכרמים. והפרוטה הוא שורשא דכסף, וכל הסכומים מתיחסים בה בכח דפרוטה, ופרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול – הם דברי תורה הנחמדים מזהב ומפז רב. וד"ל היטב'. ('משמיע שלום' לאדמו"ר רש"ש מאמשינוב זצ"ל – לקוטים, עמ' 33).

'יוליכנו אחריו למדי' – על פי מה שאמר הכתוב: 'הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשובו, וזהב לא יחפצו בו'. ואפילו לא גזל אלא שוה פרוטה, אשר במדי אינו נחשב כמאומה, שיש שם כסף וזהב לרוב, אעפ"כ חייב להוליכו לשם להשיבו. (עפ"י הגר"א, ועוד. וע' ב'פרפראות' – קדושין יב. חוברת ט).

דף קד

'כיון דאפשר לאהדורי ממונא למריה, הוה ליה כמאן דאמר ליה יהיו לי בידך' – נחלקו הדעות בין הפוסקים, האם חייב על כל פנים לשלוח לו הודעה במקום שהוא שם, שמוכן ומזומן להשיב לו, ואם לא יכול להודיעו, חייב ללכת אחריו לשם. או שמא אין חיוב להודיעו, אלא לכשיבוא לכאן – יודיענו. (ע' טור וב"ה, רמ"א, ש"ך, סמ"ע וקצוה"ח (סק"א וסק"ג) – ר"ס שסו).

ובש"ך (שם) משמע שאף מחויב להוציא הוצאות כדי להודיעו. ובחזו"א (כ, ח) חלק על כך, שלפי מה שנפסק כתקנת רבי אלעזר ברבי צדוק (שכן היא שיטת הראשונים והטוש"ע), אין צריך להוציא הוצאות. (והש"ך לשיטתו שכתב שאין הלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק).

'הלכך, נשבע אף על גב דקאמר ליה יהיו לי בידך, כיון דבעי כפרה...' – פירוש, מדכתיב 'לאשר הוא לו יתננו...' למדים שאינו מתכפר לו עד שיתננו לידו. (עפ"י סמ"ע וקצות החשן ר"ס שסו. והש"ך שם כתב שלפי המסקנא אין צורך ללמוד מ'לאשר הוא לו' אלא מסברא הוא. ובאג"מ (ח"מ ח"א לא) כתב שדבריו תמוהין. ובחזו"א (כ, ח) פרש דברי הש"ך שזה שהצריכו קרא (בגמ' לעיל), דוקא בגזל מחמשה בני אדם, שמוכה לנגזל האמתי, ועדיף נידון זה מהלך למדי).

'כיון דבעי כפרה לא סגי עד דמטי לידיה' – וגם בזמן הזה, שאין קרבן כפרה, חייב משום כפרה ליתן לידו, ונוהג דין 'יוליכנו אחריו למדי'. (ש"ך חו"מ שסו סק"ב; חזון איש ב"ק כ"ז. ועתוס' ב"מ לו. סד"ה התם).

(ע"ב) 'אי כתב לך נמי התקבלתי לא כלום הוא, דלמא אדאתית שכיב רבי אבא ונפלו זוזי קמי יתמי, והתקבלתי דרבי אבא לאו כלום הוא' – כבר תמה הרשב"א ז"ל, מדוע לא ייפטר רב יוסף, ואפילו שכיב ר' אבא בינתיים, והלא כתב לו 'התקבלתי' ואין לו לחוש למיתה, שאפילו בערוה החמורה אין חוששין למיתה, כל שכן לענין ממון הקל?

לדעת ר' יוחנן, שנוי הדבר במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה אם 'שינוי' קונה לו. (ובני מערבא חלקו על כך, שכיון שאינו שלוחו בדבר זה, לא נקנתה הסחורה למשלח).
 ולדעת ר' אלעזר, גם לר' מאיר אין זה נחשב שינוי מדעת המשלח, כיון שעכ"פ הרוויח בעסקו. ולכן חולקים ברווחים כפי שסיכמו מלכתחילה.

קסב. ראובן נתן מעות לשמעון שיביא לו בהם פירות, והלך שמעון ומכר את הפירות ללוי – האם זכאי ראובן ליטול את דמי הפירות כפי מחירם עתה, ביוקר, או אינו רשאי אלא ליטול כפי מה שנתן? (קג).

אם כבר זכה בפירות בקנין, ולאחר שנתייקרו מכרם שמעון, נוטל את המחיר היקר. ואם לא קנאם, אלא שנתן לו מעות מראש באמנה – אסור לו ליטול דמים כמחיר היוקר, שנראה כרבית. ואולם אם כששמעון מכרם ללוי, אמר לו שפירות של ראובן הוא מוכר לו – הרי אותם דמים ששילם (שהם כפי מחיר היקר) של ראובן הם.

קסג. למסקנת הסוגיא, מה דין חיוב התשלומין במקרים דלהלן? (פרט הדין בכל אחד, באופן שכפר ונשבע לשקר ואח"כ הודה, ובאופן שלא נשבע):
 א. לקח מאחד מחמשה בני אדם ואינו יודע מאיזה.
 ב. גזל מאחד מחמשה בני אדם ואינו יודע מאיזה.
 ג. גזל שוה פרוטה והלך הנגזל למקום רחוק. (קג-קד).

א. ישנה דעת תנאים אחת שנחלקו בדבר ר' טרפון ור' עקיבא, אם מניח דמים ביניהם ומסתלק (כך מבואר ב'מעשה דחסדי אחד', וביבמות קיב:). ודעת ר' שמעון בן אלעזר, שלא נחלקו על כך שמניח ומסתלק. (ואף לצאת ידי שמים אינו חייב. תוס' כאן. וע' רמב"ם מכירה כב; תוס' ב"מ לו:).

ואם נשבע לשקר והודה – דינו כגזילה (ע' סעיף ב).
 ב. לר"ט – מניח גזילה ומסתלק (ולא שיניח ביניהם שיקחנה, אלא יניח עד שיתברר הדבר – ב"מ לו:), בין נשבע בין לא נשבע, אלא שאינו יוצא ידי שמים עד שישב לנגזל האמיתי (ע' רש"י ומהרש"א), ולר"ע – בין נשבע בין לא נשבע חייב להשיב לכל אחד ואחד (אלא שאם נשבע חייב מדין התורה, ואם לא נשבע, משמע בגמרא שחייב מקנס חכמים).

ג. אם לא נשבע לשקר – אין צורך להוליכו אחריו למדי, ואם נשבע לשקר, אינו מתכפר לו עד שיבוא לידו. (בין לר"ט בין לר"ע – רש"י. וממהרש"א מבואר שאפילו לצאת ידי שמים אינו חייב ללא שבועה, דהוי כפקדון).

קסד. אדם שנשלח להחזיר חוב לבעליו, באלו מן המקרים דלהלן פקעה האחריות מאותו שנשתלח אליו (הלוה, השואל, הגוזל וכ"ו) ובאלו לא פקעה אחריותו?

- א. שלחו ללא עדים.
- ב. שלחו בפני בעדים.
- ג. לא שלחו ממש, אלא ביקש שימציא את עצמו לאותו אדם, כדי שישלחנו הוא.
- ד. נתן לו אגרת שעליו מופיע חותמו (דיוקני').
- ה. עדים חתומים על אותה אגרת. (קד)
- א. לא נפקעה אחריות המשלח.
- ב. לרב חסדא – נפקעה אחריותו, ולרבה – לא נפקעה.
- ג-ד. לא נפקעה האחריות מהמשלח.
- ה. לשמואל – לא נפקעה האחריות, ולר' יוחנן – נפקעה.

קסה. מהן שלש ההוכחות המוזכרות בסוגיא, לכך ש'חומשא – ממונא'. (קד):
 מכך שהוצרך התנא לומר שאינו חייב לילך אחריו למדי, משמע שממון של חברו הוא שמונח בידו (רש"י. וי"מ באופן אחר); מכך שאם נשבע על החומש – נותן חומש על החומש; וכן מדברי הברייתא שיורשים חייבים בקרן וחומש של אביהם.